

CÁC VỊ THẦN ĐƯỢC THỜ TỰ TRONG LÀNG XÃ Ở HỘI AN, QUẢNG NAM

PHẠM PHƯỚC TỊNH*

1. Đặt vấn đề

Làng xã ở Hội An có lịch sử hình thành và phát triển lâu đời, qua các thời kỳ/giai đoạn, các yếu tố địa chính trị - lịch sử - văn hóa các làng xã ở Hội An vừa có những cái riêng, khác biệt nhưng cũng có sự đan xen giữa cái chung, tổng thể, góp phần vào sự phát triển của đô thị - thương cảng Hội An trong lịch sử.

Bên cạnh các hoạt động chính trị, kinh tế thì những giá trị văn hóa - xã hội, trong đó tín ngưỡng thờ tự tại các làng xã ở Hội An có những đặc trưng, sắc thái riêng. Có nhiều công trình điều tra, nghiên cứu về tín ngưỡng thờ tự trong các làng xã ở Hội An đã được thực hiện và đạt được nhiều kết quả khả quan, tuy nhiên nguồn tư liệu được xem có giá trị để tìm hiểu, nghiên cứu về tín ngưỡng thờ tự trong các làng xã ở Hội An là 2 tập tư liệu *Quảng Nam xã chí* và *Quảng Nam tỉnh tạp biên* do Viện Viễn Đông Bác cổ thực hiện điều tra vào nửa đầu thế kỷ XX, về các làng xã ở Quảng Nam, trong đó có 11 làng xã ở Hội An. Qua hai nguồn tư liệu này, cho biết các vị thần được thờ tự trong các làng xã ở Hội An nói riêng, Quảng Nam nói chung.

2. Các vị thần được thờ tự trong các làng xã ở Hội An

Tư liệu *Quảng Nam xã chí* điều tra về các làng xã ở Hội An được ghi chép trong

tập số kí hiệu AJ.23/7, gồm các làng Cẩm Phô, Minh Hương, Sơn Phong, Tân Hiệp, Đẻ Vông, Thanh Nam, Thanh Đông, Sơn Phô, An Mỹ, Thanh Hà, Hội An (*Điển Hội*) (1). Trong đó, sắc phong các vị thần được ghi chép theo thể thứ các vị vua triều Nguyễn, từ đời vua Minh Mệnh đến đời vua Bảo Đại bằng tiếng Việt. Ngược lại, *Quảng Nam tỉnh tạp biên* ghi chép lại các đạo sắc cho các vị thần bằng tiếng Hán từ bản gốc, trong đó làng Thanh Hà - ký hiệu A3116/1; làng Hội An và Cẩm Phô - ký hiệu A3116/2; làng Minh Hương và Sơn Phong - ký hiệu A3116/3; các Làng An Mỹ, Sơn Phô, Đẻ Vông, Tân Hiệp, Thanh Nam, Thanh Đông - ký hiệu A3116a/4.

Về tên các vị thần, thống kê có 29 vị thần được thờ tự trong 11 làng xã ở Hội An, trong đó có 5 vị thiên thần, 14 vị nhiên thần và 10 vị nhân thần (*xem bảng 1*) (2).

Các vị thần được thờ tự trong các làng xã gồm có Bạch Mã Thái Giám, Thành Hoàng, Đại Càn, Bảo Sanh Đại đế, Bạch Thố Kim Tinh, Bích Sơn thạch tượng, Bộ hạ thị nữ nhất Đàn nương, Bộ hạ tam thập lục tướng, Cửu Thiên Huyền Nữ, Ngọc hầu Linh phù, Dương Phi phu nhân, Đông Nam Sát Hải nhị đại tướng quân, Đông Hải Cự tộc Ngọc Lân, Huyền Thiên Đại đế, Nam Hải Cự tộc Ngọc Lân, Ngọc Nữ linh cô, Ngũ Hành Tiên

*ThS. Trung tâm Quản lý Bảo tồn Di sản Văn hóa Hội An

Bảng 1: Các vị thần được thờ tự trong các làng xã ở Hội An

Stt	Đối tượng	Danh hiệu	Số lượng
1	Thiên thần	Cửu Thiên Huyền nữ, Huyền Thiên Đại đế, Sanh Thai tam vị thánh nương, Thành Hoàng, Thiên Y A Na	5
2	Nhiên thần	Tứ Dương tôn thần, Thủy Long thần nữ, Thái giám Mộc Thọ, Đông Nam Sát Hải nhị đại tướng quân, Nam Hải Cự tộc Ngọc Lân, Đông Hải Cự tộc Ngọc Lân, Ngọc Nữ linh cô, Ngũ Hành Sơn Tinh Chúa Ngọc, Ngũ Hành tiên nương, Bạch Mã Thái giám, Bạch Thố Kim Tinh, Bích Sơn thạch tượng, Dương Phi phu nhân, Thiên Tiên thần nữ	14
3	Nhân thần	Bảo Sanh Đại đế, Đại Càn Quốc gia Nam Hải tứ vị thánh nương, Quan Thánh Đế quân, Phi Vân tướng quân, Thiên Hậu thánh mẫu, Phiếm ái phu nhân, Bộ hạ thị nữ nhất Đàn nương, Bộ hạ tam thập lục tướng, Lý Đại Thành Linh phù, Thái Văn Chuyên Linh phù	10
Tổng cộng			29

nương, Ngũ Hành Sơn Tinh Chúa Ngọc, Quan Thánh Đế quân, Phi Vân tướng quân, Phiếm Ái phu nhân, Sanh Thai tam vị thánh nương, Thành Đức hầu Linh phù, Thái Giám Mộc Thọ, Thiên Y A Na, Thiên Hậu Thánh Mẫu, Thiên Tiên thần nữ, Thủy Long thần nữ, Tứ Dương. Trong đó, làng Minh Hương có thờ 12 vị thần, nhiều nhất trong các làng xã; làng Cẩm Phô có 10 vị thần, làng Thanh Hà có 9 vị thần, làng Thanh Đông có 8 vị thần, làng Đẻ Vỡng và Sơn Phong mỗi làng có 7 vị thần; làng Tân Hiệp và Sơn Phô mỗi làng có 6 vị thần; làng Hội An, Thanh Nam có ít nhất, mỗi làng có thờ 4 vị thần.

Ngoài ra, tại một số làng xã ở Hội An có sắc phong cho 36 nhân vật có công trạng,

Bảng 2: Các vị thần và nhân vật được thờ tự trong các làng xã ở Hội An

Stt	Tên làng xã	Các vị thần	Các nhân vật
1	Hội An	4	1
2	Cẩm Phô	10	8
3	Minh Hương	12	4
4	Sơn Phong	7	0
5	Tân Hiệp	6	0
6	Đẻ Vỡng	7	0
7	Sơn Phô	6	1
8	An Mỹ	5	4
9	Thanh Nam	4	0
10	Thanh Đông	8	4
11	Thanh Hà	9	13

trong đó làng Thanh Hà có 13 người, làng Cẩm Phô có 8 người; làng An Mỹ, Minh Hương và Thanh Đông mỗi làng có 4 người; làng Hội An, Sơn Phô mỗi làng có 1 người (xem bảng 2).

Về số lượng sắc phong thần, tại 11 làng xã ở Hội An có tổng cộng 252 sắc phong thần, gồm làng Hội An (21 sắc phong), làng Cẩm Phô (32 sắc phong), làng Minh Hương (37 sắc phong), làng Sơn Phong (23 sắc phong), làng Tân Hiệp (20 sắc phong), làng Đẻ Vỡng (17 sắc phong), làng Sơn Phô (18 sắc phong), làng An Mỹ (15 sắc phong), làng Thanh Nam (20 sắc phong), làng Thanh Đông (21 sắc phong), làng Thanh Hà (28 sắc phong).

Bảng 3: Số lượng sắc phong tại một số làng xã ở Hội An

Stt	Tên làng xã	Tổng số sắc phong của làng
1	Hội An	21
2	Cẩm Phô	32
3	Minh Hương	37
4	Sơn Phong	23
5	Tân Hiệp	20
6	Đẻ Vỡng	17
7	Sơn Phô	18
8	An Mỹ	15
9	Thanh Nam	20
10	Thanh Đông	21
11	Thanh Hà	28
Tổng		252

Các vị thần được sắc phong, thờ tự tại các làng xã ở Hội An có sự khác nhau về đối tượng và số lượng. Trong đó, làng có sắc phong nhiều nhất là làng Minh Hương (37 sắc phong), làng có sắc phong ít nhất là làng An Mỹ (15 sắc phong) (*xem bảng 3*).

Về niên đại sắc phong, các vị thần được ban sắc phong dưới thời nhà Nguyễn, triều đại quân chủ phong kiến cuối cùng của Việt Nam, trong đó tập trung từ thời vua Minh Mệnh đến vua Bảo Đại, sắc phong có niên đại sớm nhất vào năm Minh Mệnh thứ 5 (1824) (3) và có niên đại muộn nhất vào năm Bảo Đại thứ 18 (1943) (4).

Qua thống kê cho biết, vị thần được thờ phổ biến trong các làng xã ở Hội An là Đại Càn. Tên dân gian là bà Đại Càn, danh hiệu được triều đình gia phong đầy đủ là Hàm hoàng Quang đại Chí đức Phổ bác Hiển hóa Trang huy Dục bảo trung hưng Đại Càn quốc gia Nam Hải tứ vị thánh nương thượng đẳng thần và chuẩn cho các làng xã ở Hội An cúng tế theo điển lễ. Có 10/11 làng có sắc phong thần Đại Càn (61 sắc phong), trong đó làng có sắc phong nhiều nhất là làng Hội An (13 sắc phong); tiếp đến là làng An Mỹ (8 sắc phong), làng Cẩm Phô

(7 sắc phong); các làng còn lại có từ 5 đến 6 sắc phong, làng có ít sắc phong nhất là Đẽ Vông với 2 sắc phong (*xem bảng 4*).

Có thể nói, Đại Càn là vị thần giữ vị trí đứng đầu trong danh sách các vị thần được thờ tự và là vị chủ thần được thờ trang trọng nhất tại nhiều đình làng ở Hội An cũng như nhiều địa phương. Điều này cho thấy sự ảnh hưởng mạnh mẽ của tín ngưỡng liên quan đến ngư nghiệp trong cộng đồng dân cư Hội An. Qua khảo sát, hiện còn một số di tích có thờ Đại Càn như đình Hội An (*đình Ông Voi*), đình ấp Tu Lễ, đình Sơn Phong, đình Đẽ Vông, đình Thanh Hà, đình Sơn Phô, đình Cẩm Phô, đình An Mỹ,...

Ngoài thờ thần Đại Càn, một vị thần khác cũng được thờ khá phổ biến ở các làng xã tại Hội An là Thành Hoàng. Thành Hoàng thường được gọi là Thần Bản hay Bồn Cảnh Thành Hoàng, theo quan niệm của dân gian Thành Hoàng là vị thần cai quản, bảo hộ cộng đồng dân cư của một làng xã... Triều đình nhà Nguyễn phong sắc cho thần Thành Hoàng là Bảo an Chánh trực Hựu thiện Đôn ngưng Dục bảo Trung hưng tôn thần; ban sắc cho thần Bồn Cảnh Thành Hoàng là Quảng hậu Chánh trực Hựu thiện Đôn ngưng Dục bảo Trung hưng chi thần. Theo thống kê, có 10/11 làng xã có sắc phong Thành Hoàng (60 sắc phong), trong đó làng có sắc phong nhiều nhất là làng Đẽ Vông, Thanh Hà, Thanh Đông và Thanh Nam (8 sắc phong); tiếp đến là làng Sơn Phong và Sơn Phô (7 sắc phong), làng có ít sắc phong nhất là làng Cẩm Phô với 2 sắc phong (*xem bảng 5*).

Hiện một số di tích có thờ Thành Hoàng là đình Tiên hiền Kim Bông, đình An Mỹ, đình ấp Tu Lễ, miếu Thành Hoàng, miếu Trung Gian,... Có thể nói tín ngưỡng thờ Đại Càn và Thành Hoàng rất phổ biến ở

Bảng 4: Số lượng sắc phong thần Đại Càn trong các làng xã ở Hội An

Stt	Tên làng xã	Tổng số sắc phong của làng	Tổng số sắc phong thần Đại Càn
1	Hội An	21	13
2	Cẩm Phô	32	7
3	Minh Hương	37	0
4	Sơn Phong	23	6
5	Tân Hiệp	20	5
6	Đẽ Vông	17	2
7	Sơn Phô	18	5
8	An Mỹ	15	8
9	Thanh Nam	20	5
10	Thanh Đông	21	5
11	Thanh Hà	28	5
Tổng		252	61

Bảng 5: Số lượng sắc phong thần Thành Hoàng trong các làng xã ở Hội An

Stt	Tên làng xã	Tổng số sắc phong của làng	Tổng số sắc phong thần Thành Hoàng
1	Hội An	21	3
2	Cẩm Phô	32	2
3	Minh Hương	37	0
4	Sơn Phong	23	7
5	Tân Hiệp	20	5
6	Đề Võng	17	8
7	Sơn Phô	18	7
8	An Mỹ	15	4
9	Thanh Nam	20	8
10	Thanh Đông	21	8
11	Thanh Hà	28	8
Tổng		252	60

Hội An, có đến 10/11 làng xã thờ tự các vị thần này, riêng làng Minh Hương không có sắc phong cho 2 vị thần này.

Một vị thần khác cũng được sắc phong và thờ tự nhiều trong các làng xã ở Hội An là Bạch Mã. Thần Bạch Mã hoặc Thái Giám Bạch Mã thường được dân gian gọi là ông Thái Giám. Đây là vị thần giữ vị trí cao và có ảnh hưởng lớn trong đời sống tín ngưỡng dân gian địa phương cũng như trong hệ thống phong thần của các vương triều phong kiến Việt Nam. Thần Bạch Mã thường được thờ chung với Đại Càn, Thiên Y A Na và một số vị thần khác tại

Bảng 6: Số lượng sắc phong thần Bạch Mã

Stt	Tên làng xã	Tổng số sắc phong của làng	Tổng số sắc phong thần Bạch Mã Thái Giám
1	Hội An	21	7
2	Cẩm Phô	32	7
3	Minh Hương	37	6
4	Sơn Phong	23	0
5	Tân Hiệp	20	0
6	Đề Võng	17	8
7	Sơn Phô	18	4
8	An Mỹ	15	5
9	Thanh Nam	20	0
10	Thanh Đông	21	5
11	Thanh Hà	28	8
Tổng		252	50

các đình làng. Triều đình nhà Nguyễn ban mỹ tự cho thần là Lợi vật Kiện thuận Hòa nhu Đoàn túc Dực bảo Trung hưng Thái Giám Bạch Mã thượng đẳng thần hoặc Dương uy Ngự vũ Bảo chưởng Kiện thuận Hòa nhu Hàm quang Bạch Mã thượng đẳng thần. Theo thống kê, 8/11 làng xã có sắc thần Bạch Mã (50 sắc phong), trong đó làng có sắc phong nhiều nhất là làng Đề Võng và Thanh Hà (8 sắc phong); tiếp đến là làng Hội An và Cẩm Phô (7 sắc phong), làng có ít sắc phong nhất là làng Sơn Phô với 4 sắc phong (*xem bảng 6*).

Hiện ở một số di tích ở Hội An có thờ thần Thái Giám là miếu ấp Bàu Súng, miếu Tổ nghề gốm Nam Diêu, miếu ấp Thanh Chiếm, đình Hội An,

Ngoài ra, một vị thần liên quan đến tín ngưỡng thờ cúng cá Ông cũng được thờ phụng khá phổ biến trong các làng xã ở Hội An, đó là Nam Hải Cự Tộc Ngọc Lân tôn thần. Đây là vị thần biển, còn có tên dân gian là ông Ngư, ông Ngọc, ông Nam Hải,... là vị thần giúp đỡ, cứu nạn những người đi biển khi gặp nạn. Triều đình nhà Nguyễn ban mỹ tự cho thần là Nam Hải Cự Tộc

Bảng 7: Số lượng sắc phong thần Nam Hải Cự Tộc Ngọc Lân

Stt	Tên làng xã	Tổng số sắc phong của làng	Tổng số sắc phong thần Nam Hải Cự Tộc Ngọc Lân
1	Hội An	21	0
2	Cẩm Phô	32	3
3	Minh Hương	37	0
4	Sơn Phong	23	1
5	Tân Hiệp	20	2
6	Đề Võng	17	0
7	Sơn Phô	18	0
8	An Mỹ	15	0
9	Thanh Nam	20	0
10	Thanh Đông	21	8
11	Thanh Hà	28	8
Tổng		252	22

Ngọc Lân Từ tế Chương linh Trùng Trạng Dực bảo Trung hưng trung đẳng thần. Theo thống kê, 5/11 làng xã có sắc thần Nam Hải Cự Tộc Ngọc Lân (22 sắc phong), trong đó làng có sắc phong nhiều nhất là làng Thanh Đông và Thanh Hà (8 sắc phong); tiếp đến là làng Cẩm Phô (3 sắc phong), làng có ít sắc phong nhất là làng Sơn Phong với 1 sắc phong (*xem bảng 7*).

Hiện ở một số di tích ở Hội An có thờ thần Nam Hải Cự Tộc Ngọc Lân là lăng Ông Ngự ở Tân Hiệp, lăng Ông ở Cẩm An, lăng Ông ở Cẩm Nam, lăng Ông ở Cẩm Thanh, lăng Tiêu Diện ở Cửa Đại,...

Ở Hội An, có một số vị thần chỉ được thờ tự duy nhất ở một làng mà không có ở làng khác, như làng Minh Hương thờ vị thần Bảo Sanh Đại đế, Bộ hạ tam thập lục tướng, Ngọc hầu Linh phù chi thần, Huyền Thiên đại đế, Thiên Hậu Thánh Mẫu, Tại làng Đẻ Vong thờ vị thần Thái Giám Mộc Thọ và Bích Sơn thạch tượng, hay tại làng Sơn Phong chỉ thờ vị thần Cửu Thiên Huyền Nữ; làng Cẩm Phô thờ vị thần Bạch Thổ Kim tinh, Ngũ hành Sơn

Tĩnh Chúa Ngọc, Đông Nam Sát hải nhị đại tướng quân,...

*

Có thể thấy, các vị thần được thờ tự trong các làng xã ở Hội An rất phong phú và đa dạng, qua đó đã phản ánh được những nét đặc trưng về tín ngưỡng thờ tự, nghề nghiệp ở mỗi làng xã trong lịch sử. Đặc biệt, thờ Đại Càn là tín ngưỡng phổ biến ở Hội An, Quảng Nam nói riêng và ở các địa phương ven biển từ Nghệ An, Hà Tĩnh trở vào Nam. Việc thờ bà Đại Càn phổ biến và đặt bà vào vị trí chủ thần ở nhiều đình miếu cho thấy sự sùng tín đặc biệt của những người đi biển đối với vị nữ thần này.

Quảng Nam xã chí và *Quảng Nam tỉnh tạp biên* là hai nguồn tư liệu có giá trị lớn về mặt thực tiễn. Hai nguồn tư liệu này đã thể hiện được một cách khá đầy đủ về văn hóa các làng xã ở Quảng Nam trước những năm 40 của thế kỷ XX, từ những di tích đến tín ngưỡng, văn hóa, phong tục tập quán, dân cư, nghề nghiệp,... Qua đó, góp phần để nghiên cứu, làm rõ hơn những giá trị lịch sử - văn hóa của các làng xã ở Hội An nói riêng, Quảng Nam nói chung.

CHÚ THÍCH

(1). Vì nhiều tên làng trùng nhau nên năm 1936 được đổi thành làng Diên Hội.

(2). Trung tâm Quản lý bảo tồn Di sản Văn hóa Hội An, *Di sản Hán Nôm Hội An, tập 6 - Sắc phong*, Nxb. Đà Nẵng, 2021, tr.13.

(3). Sắc phong Huyền Thiên Đại Đế, Quan Thánh

Đế Quân tại làng Minh Hương vào ngày 11 tháng 2 năm Minh Mệnh thứ 5 (1824).

(4). Sắc phong cho Chuyên Ngọc hầu thái Văn Chuyên người làng Minh Hương là Dực bảo Trung hưng linh phù chi thần vào ngày 15 tháng 8 năm Bảo Đại thứ 18 (1943).